

Nr 24.

Ankom till riksdagens kansli den 12 mars 1918 kl. $\frac{1}{2}$,9 e. m.

Utlåtande i anledning av väckt motion med förslag, att lagen om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna må bliva gällande jämväl för Värmlands län.

Närvarande: herrar Pettersson i Södertälje, Persson i Norrköping, Gezelius, Stärner, greve Spens, Alexanderson, Petrén Alfred, Dahl, von Sydow*, Frändén*, Pettersson i Bjälbo, Lindqvist i Kosta, Holmdahl, Karlsson i Fjäl*, Helger och Hedström.

*) Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Uti en inom Andra kammaren väckt, till lagutskottet hänvisad motion, nr 205, hava herrar *Helger, Hedström, Andersson i Prästbol, Flognfält och Berg i Munkfors* hemställt, »att riksdagen må besluta, att den norrländska arrendelagen utsträcket att gälla även för Värmlands län, och att i sådant avseende i 'Lag den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarna' bland uppräknningar av områden, på vilka lagen skall äga tillämpning, införas orden 'Värmlands län', samt att för detta län stadgas, att lagens bestämmelser skola lända till efterrättelse, där arrendet omfattar inrösningsjord till en vidd av minst 2 har och högst 20 har».

Till stöd för sin framställning hava motionärerna anfört följande:

»I proposition nr 164 till 1917 års riksdag hade Kungl. Maj:t förelagt riksdagen förslag, att den s. k. norrländska förbudslagen d. v. s. lagen den 4 maj 1906 om förbud i visst fall för bolag att förvärva fast egendom måtte tillämpas även i vissa delar av Värmlands län. Därjämte

*Motionens
motivering.*

Bihang till riksdagens protokoll 1918. 9 saml. 16 häft. (Nr 24.)

Lagutskottets utlåtande Nr 24.

föreslog Kungl. Maj:t i samma proposition vissa av nämnda ändring betingade ändringar i lagen den 21 juni 1909 om inskränkning i rätten att erhålla ägostyckning ävensom i lag om ändrad lydelse av vissa paragrafer i lagen den 27 juni 1896 om hemmansklyvning, ägostyckning och jordavsöndring.

Samtliga dessa förslag voro föranledda av det betänkande, som tre sakkunniga den 30 december 1915 avlämnat till Kungl. Maj:t och som innehåller en utredning angående jordförhållandena i Värmlands län, samt av utredningen föranledda framställningar och förslag. De sakkunniga hade hemställt, att förutom den norrländska förbudslagen och därmed sammanhängande lagstiftning angående ägostyckning m. m. jämväl lagarna den 25 juni 1909 om arrende av viss jord å landet samt angående uppsikt å vissa jordbruk inom Norrland och Dalarna måtte tillämpas i Värmland.

I föranledning därav, att Kungl. Maj:t av nämnda kommittéförslag upptagit endast förbudslagen, och detta i mycket begränsad omfattning, väckte undertecknad med instämmande av åtta bland mina länskamrater en motion nr 397, i vilken yrkades, att samtliga de s. k. norrlandslagarna måtte tillämpas inom hela Värmlands län. En liknande motion väcktes i första kammaren av herr Ingeström.

Inom lagutskottet löstes frågan genom en kompromiss, varigenom utskottet stannade vid ett tillstyrkande av förbudslagens och vanhävdslagens tillämpning inom hela Värmlands län men däremot avstyrkte förslaget att också utsträcka norrländska arrendelagen till att gälla i samma län.

Mot den norrländska arrendelagens tillämpning inom Värmlands län anför utskottet inga skäl utan yttrar endast, att det icke funnit sig i tillfälle att på grundvalen av förhandenvarande utredning kunna med säkerhet bedöma, huruvida denna lagstiftning, särskilt i det skick, den med norrländska förhållanden för ögonen erhållit, lämpar sig att överflyttas för tillämpning i Värmlands län.

Denna osäkerhet hos utskottet är förklarlig på grund av den brådskan, varmed ärendet måste behandlas, särskilt med hänsyn till nödvändigheten att förbudslagen snart trädde i tillämpning. Eljes är det vår bestämda övertygelse, att, om utskottet varit i tillfälle att grundligt taga kännedom om det material till frågans bedömande, som finnes dels i förutnämnda sakkunnigas betänkande och dels i motionerna i ärendet, det tydligt hade framgått, att den norrländska arrendelagens utsträckning till Värmlands län skulle vara av stort värde för där boende arren-

datorer och torpare, och att det ingalunda skulle medföra de vådor för bergshantering och skogsbruk, som man från visst håll sökt göra gällande.»

Motionärerna hava vidare hänvisat till den motivering, som återfinnes i åberopade sakkunnigbetänkande samt motionerna nr 397 av herr Helger m. fl. i andra kammaren och nr 164 av herr Ingeström i första kammaren vid förra årets riksdag.

Såsom motionärerna erinrat, var förevarande fråga under övervägande jämväl vid föregående års riksdag. Redan långt tidigare hade emellertid riksdagens uppmärksamhet fästats på vissa med bolagens vidsträckta jordinnehav inom Värmlands län förenade menliga verkningar för den jordbrukande befolkningen. Samtidigt med att vid 1907 års riksdag förslag väcktes om undersökning av bolags jordförvärv i de mellersta och södra delarna av riket, framställdes i motion i andra kammaren förslag i samma riktning, avseende särskilt Värmland, därvid av motionärerna framhölls, att förhållandena i Värmland redan i viss mån vore och allt mera utvecklade sig till att bliva likartade med dem i Norrland. Redan nu framhölls även den svåra ställningen för den befolkningsgrupp, vilken bodde som arrendatorer på de av bolagen förvärvade egendomarna. Dessa motioner ledde emellertid på grund av kamrarnas olika beslut icke till någon riksdagens åtgärd, och samma öde röntes förslag i enahanda riktning vid 1908 och 1909 års riksdagar. Vid sistnämnda riksdag hade jämväl, ehuru utan framgång, påyrkats provisoriskt förbud för bolag att i Värmlands län vidare förvärva fastighet. Sedan år 1909 arrendelagen för Norrland och Dalarna antagits, togo strävandena efter förbättrade förhållanden för Värmlands län snart den riktningen, att man påyrkade, att den norrländska arrendelagen måtte göras tillämplig också där. Samtidigt med att förslag ånyo väcktes om skyndsamt och fullständig utredning om samt eventuellt åtgärder i anledning av bolags jordförvärv inom Värmlands län, yrkades i motion i andra kammaren vid 1911 års riksdag utsträckning av bland annat den norrländska arrendelagen även till övriga delar av Sverige, därvid i motiveringen särskilt framhölles förhållandena i Värmland. Förslagen ledde dock ej heller denna gång till något resultat. Som skäl mot utsträckning av arrendelagens tillämplighetsområde anfördes av lagutskottet i främsta rummet, att 1907 års allmänna arrendelag ännu varit gällande så kort tid, att man ej hunnit iakttaga dess verkningar.

År 1911 tillsattes sakkunniga, för undersökning av bolags jordförvärv inom riket. Dessa började sitt arbete med Värmlands län. Medan

*Utskottets
yttrande.*

arbetet pågick var frågan ej föremål för behandling i riksdagen. Sedan de sakkunniga 1913 och 1915 avgivit betänkande angående Värmland, framlade Kungl. Maj:t i anledning av detsamma för 1917 års riksdag proposition med förslag, att den norrländska förbudslagen måtte utsträckas att gälla jämväl Värmlands län. Däremot upptogs icke i propositionen förslag om en dylik utsträckning av vanhävds- och arrendelagarnas tillämplighetsområde. Såsom skäl härför anfördes, att missförhållandena i Värmland icke hade samma omfattning som i Norrland och Dalarna, ävensom att de värmländska förhållandena företedde väsentliga avvikelser från de norrländska. Beträffande arrendelagen åberopades därjämte från bolagshåll gjorda uttalanden, att en minsta arrendetid av 15 år, såsom stadgades i norrländska arrendelagen, i Värmland vore otänkbar, enär arbetsavtal icke kunde uppgöras på så lång tid, och det beträffande den befolkningsgrupp, frågan närmast gällde — bolagsarrendatorer med dagsverksskyldighet — vore omöjligt att skilja arbets- och arrendeavtalen åt. Ej heller ur bolagens synpunkt vore en sådan anordning lämplig, då det för dessa, av vilka flertalet idkade järnhantering, vore nödvändigt att erhålla den jämna tillförsel av träkol, som kunde med säkerhet påräknas endast genom bindande åtaganden i arrendekontrakten från kolarnas sida.

På sätt motionärerna anført, kom emellertid frågan om vanhävds- och arrendelagarnas utsträckning motionsvägen under riksdagens prövning.

I sitt i ämnet avgivna utlåtande tillstyrkte 1917 års lagutskott antagande för Värmlands del av förbuds- och vanhävdslagarna, men avstyrkte arrendelagens utsträckande till Värmland, detta med följande motivering: »I fråga om den norrländska arrendelagen har utskottet däremot icke funnit sig i tillfälle att på grundval av förhandenvarande utredning kunna med säkerhet bedöma, huruvida denna lagstiftning, särskilt i det skick den med norrländska förhållanden för ögonen erhållit, lämpar sig att överflyttas till tillämpning för Värmlands län.»

Utskottets hemställan, som var enhällig, bifölls av båda kamrarna. Vid frågans behandling i andra kammaren yttrade utskottets dåvarande vice ordförande herr Lindhagen, att anledningen till att utskottets utlåtande icke åtföljdes av någon reservation vore den, att betänkandet utgjorde resultatet av en inom utskottet på förhand träffad kompromiss, men att talaren i utskottet beträffande arrendelagen förfäktat en avvikande mening.

Såsom detta anförande antyder, uttalades vid frågans behandling i förra årets lagutskott sympatier för vidtagande av åtgärder till förbättrande av ställningen för bolagsarrendatorer och med dem likställda i Värmland. Den överenskommelse, som emellertid då hindrade dessa

sympatier att komma till uttryck i utskottets utlåtande, har icke kunnat utgöra hinder för utskottet att nu ingå i en saklig behandling av frågan. Utskottet har därvid icke kunnat intaga samma avvisande hållning som fjolårets lagutskott. De ytterligare upplysningar, som kommit utskottet tillhanda i saken, hava nämligen kraftigt stärkt den uppfattningen, att något måste göras till nämnda befolkningsgruppers hjälp. Det framgår allt mer, att den befolkning, som frågan gäller, till stor del befinner sig i en betryckt och osäker ställning och till följd därav lider av social vantrevnad, som det måste vara i samhällets intresse att söka avhjälpa. Av uppgifter, som förekomma i förenämnda sakkunnigas utredning, framgår den stora omfattningen av de intressen, det här gäller. Där uppgives nämligen, att av all jordbruksegendom i Värmland bolag redan år 1910, efter mantal räknat, ägde 13,4 procent, vilken andel, därest man räknar med fastigheternas värde, uppgick till 26,32 procent. I vissa härad-er ägdes nära 70 procent av mantalet av bolag. Å egendomar tillhörande ett antal bolag, vilka representerade omkring $\frac{2}{3}$ av bolagsjorden i länet, funnos omkring 3,500 brukningsdelar, utarrenderade eller avsedda för utarrendering. Det övervägande antalet av dessa brukningsdelar omfattade mindre än 20 hektar inägojord. Enligt år 1910 verkställd yrkesräkning utgjorde antalet s. k. huvudpersoner i arrendatorsklassen och torpareklassen i Värmland tillsammans nära 5,000, av vilka säkerligen den allra största delen brukade bolagsjord.

I framställningar till Kungl. Maj:t och annorledes hava dessa bolagsarrendatorer sökt stöd i sina strävanden efter förbättrade villkor och därvid särskilt framhållit, hurusom de på grund av de genom kontrakten fixerade låga arbetslönerna i hög grad trycktes av dyrtiden. Den dyrtidshjälp, de å vissa håll erhållit från arbetsgivarnas sida, hade icke motsvarat den allmänna prisstegringen och arbetslönernas stegring å andra håll. Över huvud anser utskottet utvecklingen hava givit allt mera stöd för de av motionärerna och de sakkunniga för deras åsikt anförda skäl. Utskottet tager därvid särskilt sikte på de allt mera framträdande olägenheterna av föreningen av arbets- och arrendeavtal. De påtalade, för nuvarande förhållanden allt för låga arbetslönerna, som i de flesta fall icke motvägas av förmånen av låg arrendeavgift, äro härav en följd. En annan olägenhet följer av de nu brukliga, på grund av sammankopplingen med arbetskontrakten kortvariga, i vissa fall blott ettåriga arrendeavtalen, i det att brukarna icke å jorden nedlägga det arbete och de omsorger, som först i framtiden bära frukt men som äro nödvändiga för att jorden skall kunna lämna full avkastning. Av de kommitterades

utredning angående Värmland har också framgått, att av egendomar av samma slag de, som brukats med långvarig besittningstid, lämnat avsevärt större avkastning. I tider som de nuvarande, då allt bör göras för att öka jordens produktionsförmåga, är detta ävenledes en omständighet att vid avgörandet av förevarande fråga taga i betraktande.

På grund av de nu anförda olägenheter, av den hittills brukliga föreningen mellan arrende- och arbetsavtal, vilken å ena sidan för med sig arrendetider, för korta att giva jordens brukare nödig trygghet, och, i den mån denna olägenhet genom arrendetidens förlängande undvikes, binder arbetslönerna på ett med hänsyn till det hastigt sjunkande penningvärdet olyckligt sätt, måste arbetsavtalens frigörande från arrendekontrakten anses vara önskvärt. Till följd av stadgandet i den norrländska arrendelagen om en minsta arrendetid av femton år, för vilken tid arbetsavtal, i alla händelser avtal med för hela avtalstiden i penningar fixerad arbetslön, svårligen kunde uppgöras, skulle ett sådant skiljande av förevarande slag av avtal praktiskt sett bliva en följd av den norrländska arrendelagens utsträckande till Värmland. Den invändning, som av denna anledning från bolagshåll rests mot förevarande lagstiftning, anser utskottet icke böra utgöra hinder för lagens genomförande. Enligt vad utskottet inhämtat, torde nämligen allt för stora svårigheter icke behöva uppstå för bolagen att även efter en sådan reform erhålla tillräcklig arbetskraft till i trakten gängse arbetslöner liksom ock säker och tillräcklig tillgång på träkol. Säkerligen kommer det stora flertalet brukare av bolagsjord, vilka alltjämt komma att bliva beroende av arbetsförtjänst vid sidan av jordbruket, även efter lagens genomförande att erbjuda bolagen sitt arbete, därest de erhålla skäligen lön för detsamma.

På sätt i fjolårets kungl. proposition uttalades, torde visserligen mellan Värmland och Norrland vissa skiljaktigheter föreligga, som göra, att norrlandslagen icke helt motsvarar de värmländska förhållandenas krav. Det är möjligt, att vissa specialbestämmelser i lagen, som äro avfattade särskilt med de norrländska förhållandena för ögonen, kunna visa sig utan praktisk betydelse i Värmland, ävensom å andra sidan att i sistnämnda län kunna förekomma förhållanden, som ej falla under norrlandslagens reglering. Utskottet förmenar ej heller, att med norrlandslagens utsträckning till Värmland missförhållandena skulle vara fullständigt avhjälpta. Då lagens genomförande ändock skulle medföra en avsevärd förbättring, vilken endast på detta sätt kan vinnas med den skyndsamhet, som, sådana förhållandena alltmer utvecklats sig, måste anses vara av nöden, synes det utskottet, som om de betänkligheter böra få falla, som förra årets

lagutskott med hänsyn till här omnämnda förhållanden uttalade. Ej heller synes den utredning, som på riksdagens initiativ företagits angående bland annat den norrländska arrendelagens verkningar, böra utgöra hinder för utsträckning av lagens tillämplighetsområde, innan resultatet av samma utredning föreligger.

I överensstämmelse med vad förenämnda sakkunniga föreslagit samt motionärerna yrkat, synas dock i ett avseende modifikationerna i den norrländska arrendelagen erforderliga för Värmlands del, nämligen beträffande ägovidden av de fastigheter, som skola komma under lagens reglering. Nämnda lag äger tillämpning för det fall, att arrendet omfattar inrösningsjord till en vidd av minst 4 hektar. Den minimigräns, som beträffande Värmland föreslagits, nämligen 2 hektar, synes utskottet vara väl avvägd. Å andra sidan erfordras även en maximigräns, på det att lagen icke skall vinna tillämpning på de egentliga jordbruksegendomar med stora arrendegårdar, som förekomma i södra delen av länet och för vilka helt andra än i motionen berörda förhållanden gälla. I likhet med vad som yrkats, anser utskottet denna gräns lämpligen kunna bestämmas till 20 hektar.

Den lagtext, som för genomförande av motionärernas förslag erfordras, synes böra avfattas i överensstämmelse med en redan befintlig lag för liknande fall, lagen den 10 maj 1912 om utsträckt tillämpning av lagen om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne.

På grund av vad sålunda anförts, får utskottet hemställa,

att riksdagen måtte för sin del antaga följande

Lag

**om utsträckt tillämpning av lagen om arrende av viss
jord å landet inom Norrland och Dalarne
den 25 juni 1909.**

Härigenom förordnas, att vad i lagen om arrende av viss jord å landet inom Norrland och Dalarne den 25 juni 1909 är stadgat, skall, där arrendet omfattar inrösningsjord till en vidd av högst tjuugu hektar och minst två hektar och jorden vid arrendeaftalets ingående äges av bolag eller förening för ekonomisk verksamhet eller av enskild person, vilken

icke är mantalsskriven å fastigheten eller å fastighet, som är i sambruk med densamma, äga tillämpning jämväl å Värmlands län.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1918. Inom det nya tillämpningsområdet skola i avseende å tillämpning av lagen den 25 juni 1909 å avtal, som träffas före den 1 juli 1918, samt samma lags förhållande till äldre lagstiftning gälla de grunder, vilka beträffande arrende i allmänhet finnas stadgade i lagen om vad iakttagas skall i avseende å införande av lagen om nyttjanderätt till fast egendom.

Stockholm den 12 mars 1918.

På lagutskottets vägnar:

JAKOB PETTERSSON.

Reservationer:

1) av herrar *Gezelius, greve Spens, Dahl, von Sydow* och *Holmdahl*, vilka hemställt, att motionen icke måtte till någon riksdagens åtgärd föranleda.

2) av herr *Pettersson i Bjälbo*, som anför:

Jag har vid denna frågas behandling fått den uppfattningen, att en lösning, på sätt utskottet här föreslagit, icke utan vidare är tillrädlig.

1911 års sakkunnige voro icke eniga om densamma. Konungens Befallningshavande i Värmlands län har uttalat sig avstyrkande och 1917 års lagutskott uttalade, att det ej med säkerhet kunde bedömas, huruvida denna lagstiftning lämpade sig för Värmland.

Mig veterligen hava inga nya upplysningar tillkommit, och oaktat lagutskottet i år ställer sig på en annan ståndpunkt, måste det dock samtidigt erkänna, att vissa specialbestämmelser och modifikationer torde bliva nödvändiga för att göra lagen lämplig i Värmland.

Lagutskottets utlåtande Nr 21.

Det synes mig uppenbart, att saken icke är tillräckligt utredd och får jag därför hemställa:

att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla, det Kungl. Maj:t ville närmare öfverväga, huruvida och med vilka modifikation den s. k. Norrländska arrendelagen kunde anses lämplig för Värmlands län i sin helhet eller del därav, samt för riksdagen snarast möjligt framlägga de förslag, som detta öfvervägande kunde föranleda.